

Az Adria vendége

Szubjektív gondolatok Keszthelyi Rezső emlékére

Triceps (Lantos László) rendező, performer, író. 1955-ben született Nagykikindán. Szabadkán érettségizett, majd az ELTE magyar–szerbhorvát–esztétika szakán folytatta tanulmányait. Jugoszlávia, Svájc és Románia után, 1993-tól Budapesten él. Legutóbbi írását 2016. 6. számunkban közöltük.

¹Keszthelyi Rezső (Szolnok, 1933. február 5. – Budapest, 2016. június 8.): költő, prózairó, a kortárs líra „egyik legjelentősebb, titkos mestere”. 1962-ben az ELTE-n magyar–történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. A Corvina Könyvkiadó (1962–74), majd a Magvető Könyvkiadó (1974–93) szerkesztője. Többek között Apollinaire, Jacques Audiberti, Sartre fordítója. Művei: *Vonalak kertje* (versek, Magvető, 1969), *Katalekták* (versek, Magvető, 1986), *Aszimptot* (versek, Szépirodalmi, 1990), *Magánbeszéd* (vers és próza, Fekete Sas, 1994), *Római nulla* (versek, Fekete Sas, 1999), *Önidőző* (próza, Fekete Sas, 2000), *Hasonmások* (versek, Orpheusz, 2005),

A hetvenes években az ELTE bölcsészkarának magyar–esztétika szakára jártam, de még a nevét sem hallottam Keszthelyi Rezsőnek.¹ (Nem mintha 17 évig kiadott volna új kötetet az 1969-es első után.) Nem mintha érdekelt volna a magyar irodalom: shotokan karate-dó mesternek készültem, és csak a latin-amerikai mágikus realisták és a New York-i zsidók regényeit olvastam. Meg a Villon Francit.

Hűsz esztendő múlva azután összehozott velem a sors. 1995 novemberében, alig túl a 40 napos éhezőművész-performanszon, amikor még sem feküdni, sem állni, sem járni nem nagyon tudtam, egy rozzant, kényelmes fotelban ücsörögve *A Gyűrűk Urát* forgattam. Meglátogatott kedves fiatal jó barátom, Kurdy Fehér János költő, aki végigkísérte a böjtömet, és azt hitte, hogy valami „megvilágosodott lényvel” fog találkozni. Elhozta nekem Rainer Maria Rilke *Duinói elégiáit*, és hosszasan vitatkoztunk a „filozófiai” költészetéről, és az ő egyetlen kötetéről, a *Valóság Museion* (1990) magasan érthetetlen versciklusáról. Szerintem ez a „posztracionális” líra már nem fejezi ki az emberi érzelmeket, csak a száraz és kegyetlen értelem érdekli. *Oké* — kérdeztem tőle —, *tudsz-e még magadon kívül mondani két magyart, aki értékes, vagy na, értékelhető „gondolatlírát” ír?* — *A Tandori meg a Keszthelyi* — válaszolta. A Tandorit ismertem: a detektív, lóverseny, kártyás, verebes és koalás prózáit untam különösen. És *a Talált tárgy megtisztítása?* — provokált János. Az penge, gondoltam. Az újvidéki *Híd* folyóirat közölte 1970-ben, amikor az átkosban még nem lehetett ilyen „avantgárdokat” publikálni. *Tudsz nekem hozni egy Keszthelyit?* — *Haha* — nevetett —, *az olyan ritka, hogy még neked sem adom kölcsön*. Azután váratlanul, pár hét múlva találkoztam Rezsővel személyesen is. Ladik Kati meghívott magához a Petőfi Sándor utcába, egy „éhezés utáni” vega vacsorára. Gyümölcs-tál volt, finom akácmézzel. És ott ült ez a mogorva férfi, szót sem szólt, és rosszallással nézte, ahogy falom a banánt. Akkor tudtam meg, hogy Kati férje, szellemi társa, és már nem volt kétség, hogy csak nagy művész lehet. De még mindig nem olvastam tőle semmit. Rávettem magam az antikváriumokra, az eladók elnézően somolyogtak az előjegyzésemen. *Talán nézzen be fél év múlva* — tanácsolták kajánul. A *Magánbeszéd* (1994) jött be először, majd a *Katalekták* (1986) és az *Aszimptot* (1990) gyűrött példányai.

2005-től elkezdődtek a hvari nyaralások. Elváltam, a szeretett kölyköt elosztottuk, kétnaponta máshol aludt, játszott, tanult: hol az anyjánál, hol nálam. Mikor hatéves lett, varázsoltam pénzt, és elutaztam vele a horvát tengerpartra. Katinak egy hangulatos kis háza van a mediterrán város hegyoldalában, szemben a kikötővel. Mi

Öntalálkozó (regény,
Fekete Sas, 2010), *Emlék*
Kert (új és válogatott
versek, Kalligram, 2015).

mindig a padlást béreltük, 8 euró naponta, csak meg kell szoknod a görnyedten járást. Megérkeztünk két tömött hátzsisákkal, be a szűk udvarba, és én egy fáradt mozdulattal azonnal levertem a zsenge citromfa egyetlen termését. A mester szemben ült, a sómarta lilazöld fürdőnadrágjában, szívta a mahorkát. Csak ránézett a citromra, és bement a szobájába. Rögtön tudtuk, hogy ezen a vakáción nem lesz barátságos csevegés, Rezső bátyám. Meg a szék. Áll egy kőasztal az udvar mélyében, összecukható kerti faszékekkel, mögötte szorosan a rezsó, ahol mindenki süt-főz. Leültem ide, a legkényelmetlenebb helyre, udvarias vendég vagyok. Kijött Rezső, azzal a szilánkos, komor szemével, és zavartan láttam, hogy elfoglaltam a trónusát. *Bocsánat* — nyögtem ki, és már suvasztottam is át a másik asztalhoz. Azóta is itt ülök. Ritkán, boldogan, hogy még van tengerparti nyár. Most, a halála után sem kockáztatnám meg a helycserét. Ő nekem mindig ott fog füstölni, ameddig sziget a Hvar, ameddig végleg le nem pereg a székről a fehér olajfesték, amíg le nem foszlik a kőről a fa, ameddig világ a másvilág.

A következő évben úgy surrantunk be, mint az aranycsapat a döntős német vereség után. Kikászálódttam délben egy kávéra, cigizni. Rezső mindig korán kelt, kilométereket úszott, gondolkozott, és sokat cigarettázott. Leültem a kerek műanyag asztalhoz, némán. Elmúlt fél óra, dühödten sütött ránk a Nap. *Látom* — mondta sokára —, *te sem szoktál beszélni kávézás közben. Mert különben mindig dumálsz.* Másnap meg a marinán átsörözött éjszaka után ijedten riadtam fel, hogy Ábel már nincs a matracán, nem kapott reggelit, megint bukott az apaság. Leevickélek a meredek lépcsőn, és azt látom, hogy Rezső meg a kroncsi ott verik a blattot. Vidáman kártyáznak, Ábel szürcsöli a kakaóját. Azon a júliuson valami megváltozott közöttünk. *Pedig nem nagyon szereti a gyerekeket* — súgta Kati, és elmosolyodott. De én még mindig nem mertem vele beszélgetni a költészetről.

A harmadik évben megkért, hogy mivel neki Pestre kell utaznia, naponta locsoljam a citromfát. Bonyolult utasításokat adott hozzá: milyen vegyszeres vízzel a lombját, milyen lágy vízzel a tövét, különösen ügyeljek az alatta levő bazsalikomra, kakukkfűre és rozmaringra. Mindent megígértem, de menten tudtam, hogy kalandos lesz a kertészkedés. A citromfa három méter magasra nőtt, csak úgy lehetett fentről permetezni, ha felmáztam a szomszéd ház teraszára. Kilestem, mikor fekszenek le, azután gebeszkedés a rácson és titkos locsolás a füledt éjszakában.

2007-ben Ürmös Attila szabadkai barátom megírta novelláskötetét, *A semmittevés filozófiáját*, amiben a pesti Vörösmarty mozi büféjében eltöltött estéink szertelen beszélgetéseit is felidézte. Maga tervezte kiadni, és megkérte Rezsőt, legyen a könyv szerkesztője. *Gyere velem* — mondta —, *egyedül félek felmenni hozzá.* A nappaliban fogadott bennünket, ahol nagyképernyős laptévé, profi számítógép és egyetlen polc állt, úgy 300 kötettel. Meglepődtem, milyen kevés. *De kizseleltáta a könyvtárát, mester!* — vágtam oda naivan. *Ezeket mind nekem de-*

dikálták — válaszolta félfogró. Kezdetét vette több hónapos kálváriánk, amikor hetente kétszer, este héttől éjjel kettőig Rezső kíméletlen kritikáját hallgattuk. Én csak iszogattam, mukkanni sem akartam. *Ugorj le, Laci* — utasított egyik „késő őszi éji órán” —, *vegyél nekem cigarettát*. Futottam, mint a nyúl a medve szavára, csak az volt a reménytelen kérdés, hol lehet ilyenkor kapni dohányt... Az arabnál. Végül kijött a könyv, senkinek sem ajánlom szarkasztikus utószavát. Ürmi, aki akkoriban még nagy „pábliser” akart lenni, kitalálta, hogy 22 évesen írt, és sokak által gyengének tartott „zanzáim és glifáim” legyenek a második bombasztikus kiadvány. Próbáltam lebeszélni, de meggyőzött: fizet Rezsőnek 40.000 forintot, és ő majd „kialakítja”. Két hétig bírtam. Rezső egyszerűen áthúzta a legkedvesebb verseimet. *Na, itt mintha lenne egy használható metafora, rím, gondolat* — morgogta. — *Talán nem kellene erőltetni az írást*. Hálás voltam neki. Közöltem az Ürmivel, állom az eddigi pénzt, de szálljon le rólam, mert hamarosan egy üdvözlő képeslapot sem tudok megfogalmazni.

Mikor a párom, Falcsik Mari költőné 2010-ben először jött velünk Hvarra, már előre rezeltem a találkozástól. *Vigyázz, az öreg nagyon veszelgyes* — tanácsoltam neki a vonaton —, *nem érdemes vitatkozni vele*. Mari, aki irodalomból *summa cum laude* diplomált a bölcsészkaron, diákok generációt készített fel a magyar szakra, több száz könyvet szerkesztett, és briliáns a memóriája, cinkosan elhúzta a száját. *Ne izgulj, én is ott leszek* — válaszolta magabiztosan —, *sok mindent tudok a te Rezső mesteredről*. Mit? Hogy Keszthelyi Rezső a Kádár-korszak félve tisztelt autoritása volt, a Magvető szerkesztője. Nagyon kevés író támogatott, csak a legjobbakat, a többi elhajtotta a halálba. Igazi „bog i batina” volt, ahogy a szerbek mondják: teremtő és büntetés, istenverése a tehetségtelenek, középszerűek, epigonok seregén. Tandori, Petri, Györe, Kukorelly és sok kezdő fiatal is neki köszönheti, hogy megjelenhetett. Titokban összejátszott a drága Mátis Líviával, a Szépirodalmi szerkesztőjével, és hol az egyik, hol a másik kiadó karolta fel a „túrteket” és „tiltottakat”. Asztaltársasága a Grinzingi sörözőben legendás volt, a Nagy Elit, a közelükbe sem juthattál. Utálták is rengetegen, rendesen. A rendszerváltás után minden pozícióját elveszítette, pedig nem politizált, csak keményen, talán túl keményen ítélt. Európai nivójú vers- és prózaköteteit agyonhallgatták. *Méltatlan dolog* — mondta Mari —, *hogy soha egyetlen díjat, kitüntetést sem kapott*... Kicsit megnyugodtam.

Lazultunk este Kati vendégváró halpaprikása után, szigeti bort kortyolgattunk. Azután lecsapott a hangtalan villám. Rezső hirtelen végtelen monológba kezdett, alig lehetett érteni, mit mond, valamennyien feszülten figyeltünk. *Sok jelentéktelen költő van mostanában, különösen a nők között* — közölte maga elé meredve. — *Hozsánázzák őket, pedig nem ismerik sem a magyar irodalmat, sem az írás készségeit*. Kati bosszúsán állt meg a lépcsőn. *Rezsőkém...* — kérte torokhangon. — *Mit bölcsészkar, hány lányka végez ott felszínis „épp-hogy” líraismerettel, ami soha nem ott kezdődik, hogy az érett költő meg-*

írja a szöveggyűjteménybe rakható nagy verseit — folytatta vitriolosan a mester. — Én az összes rímfaragót költőiskolába íratnám, mint a Csokonaiék idejében, hogy mindjárt kiderüljön, kit kell eltiltani a versírástól. Tudta, hogy Csokonai poétai osztályba járt? Mari nyelt egyet, de nem robbant fel. Bólintott komolyan, igen, tudta, és hogy' megmutatkozott már akkor a Vitéznek az a szomorú iróniája! — és mosolyogva idézte fejből: — *Hogyha saját erején tör nagy tisztségre a virtus, / S jutni magasba a pénz támasza nélkül akar, / Ezt kikacagja a pénz: „Nélkülem ez mit is óhajt?”* Rezső elhallgatott, majd rendületlenül új témába kezdett, és ezután gyakorlatilag kizárt bennünket a beszélgetésből. Csak Marihoz intézte a szavait, figyelt a válaszáira, egyenrangúan társalogtak számomra ismeretlen vagy feledésbe merült írókról és elméletekről. Mikor elment aludni, megkönnyebbülten felsóhajtottam: *Ma nem is volt emberevő...* A két világregek költőnő, Kati és Mari meg csak egymásra nézett, és leszedte az asztalt.

Az utóbbi három évben nem jutottunk el Hvarra. Sűrű volt az élet, híg a pénz, még az olcsó padlásszobára sem futotta. Ábel közben 18 éves lett, lassan kiröpi, és Mari azt mondta, kölcsönt fog kérni, hogy mi, apa és fia még egyszer közösen elmehessünk nyaralni, ő itthon marad. Sehogyan sem tetszett nekem ez a gondolat, de aztán váratlanul jött a szörnyű hír: Rezső meghalt. *Hvaron szeretném eltemetni, a tengerbe* — írta Kati e-mailben —, *kérlek, hogy Zsolt fiam és te segítsetek. Hamvait a kedvenc öblében fogjuk vízbe bocsátani...* Szíven ütött a bizalma. Este haladtunk át négyen, gyászba öltözve a hegyen, botladozva az ősi gyalogúton: lélekvesztő ösvény vezet alá a Pokonji dol öbölbe. A kavicsos strand néptelen volt, csak néhány vidám amerikai fiatalember kacsázott lapos kövekkel a vízen. A város felé kanyargó, olajfákkal és szúrós agavé kaktuszokkal szegélyezett bitumenes autópálya mellett durván sziklás és meredek a part. Hegyes, éles szirteken másztunk le, bealkonyodott. Egy gumimatracra helyeztük az elegáns, egzotikus virágokkal díszített japán papírdobozt, a halotti urnát. Betoltuk messzire, a szépiakék habok hűvösen csapkodták testünk. Néhány halk búcsúszó hangzott el. *Ott vagy most, Rezső* — szólt Kati —, *ahová mindig is vágytál.* Király Zsolt elvibrálta háromszor a Krisna tudatú hívók maha mantráját. Egy percet hallgattunk, az üres matracot lassan elsodorta tőlünk a hullámmász. Kati kezében fogta a lapos, két oldalán ék alakú urnát, és gyöngéden az Adria felszínére tette. Az urna egy pillanatig csöndesen feküdt, majd élére fordult, mint a süllyedő óceánjárók. Miközben lefelé merült, elsuttogtam Jézus imáját, Ábel fiam összetette a tenyerét. Siklott Rezső mester a mélybe, követtük keserű, élő tekintetünkkel. Húsz méterig még láttuk halovány sziluettjét, a Nap utolsó sugarai megvilágították, majd elnyelte a végső homály. Kiúztunk, felöltöztünk, és visszafelé menve valami különös megkönnyebbülés és derű szakadt ránk. *Itt mindig megtaláljuk* — mondta Kati, és én arra gondoltam: *soha, soha már.*

Hvar, 2016. augusztus 4.